

MAANDBLAD VAN

Oud-Utrecht

VERENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN DE KENNIS
DER GESCHIEDENIS VAN DE STAD EN DE PROVINCIE UTRECHT

Redactie: H. de Jong, Aurorastraat 26, Utrecht

*Administratie: Mr. N. B. ten Bokkel Huinink, secr. der vereniging, Nieuwe Gracht 133,
Utrecht. Gironummer 575520 ten name van „Oud-Utrecht”*

DE RTIGSTE JAARGANG / NUMMER 5 / MEI 1957

EXCURSIE „VEEARTSENIJSCHOOL”

Het bestuur van Oud-Utrecht nodigt leden en introduc es uit tot deelneming aan een excursie naar de gebouwen en het museum van de Faculteit der Diergeneeskunde, in de wandeling nog altijd „Veeartsenijschool” geheten, Biltstraat te Utrecht.

De excursie is vastgesteld op zaterdag 11 mei om 14 uur. Verzamelen bij de hoofdingang, Biltstraat 172.

Kaarten kunnen worden afgehaald bij de Nederlandsche Handel Maatschappij, Janskerkhof 12, Utrecht, tegen betaling van f 0.50 per persoon. Dit kan gebeuren tot en met 10 mei. De kaarten worden ook toegezonden aan hen, die de verschuldigde kosten overmaken op giro 11623 van de N.H.M.

Voor nadere bijzonderheden inzake het doel der excursie zij verwezen naar het hier volgende artikel van prof. J. H. ten Thijs.

Namens het bestuur:

Ir. J. D. M. BARDET, voorzitter.

Mr. N. B. TEN BOKKEL HUININK, secretaris.

HOE DE VEEARTSENIJSCHOOL TOT STAND KWAM

Wie door het hek van de hoofdingang der Faculteit der Diergeneeskunde op Biltstraat 172 naar binnen gaat, zal niet vermoeden dat het oude hoofdgebouw aan zijn rechterhand in 1821 een leegstaande katoenfabriek was, waarin in dat jaar 's Rijks Veeartsenijschool werd gevestigd. Bijna een eeuw heeft ze die naam gedragen: 1918 werd ze de

Veeartsenijkunde Hoogeschool en deze werd in 1925 als zesde faculteit aan de Utrechtse Universiteit toegevoegd.

Aan haar oprichting is een hele voorgeschiedenis verbonden. De naam 's Rijks Veeartsenijschool doet vermoeden dat ze uit 's rijks midelen is gefinancierd, maar dat was niet het geval. Ze is bekostigd uit bijdragen, die van de veehouders zijn geheven om een weerstandskas te vormen, waaruit steun kon worden verleend aan veehouders, die ernstig getroffen werden door van tijd tot tijd optredende besmettelijke veeziekten, zoals runderpest. Dit Fonds van de Landbouw, zoals deze weerstandskas werd genoemd, groeide tot zodanige omvang, dat het verantwoord was een deel te besteden aan een ander doel, dat evenwel toch aan de veehouderij ten goede moest komen. In andere landen waren toen al veeartsenijscholen o.a. in Frankrijk. Vanouds ging men in ons land niet over ijs van één nacht en toen men de voorbereiding der stichting weer eens naar een commissie wilde verwijzen uitte Lodewijk Napoleon daarover een klacht door eigenhandig in de kantlijn te schrijven „nous n'avons que trop de commissions”, een kwaal die dus niet alleen van de huidige tijd is. En een eindje verder heette het: „Renvoyé au ministre pour proposer le plus promptement possible l'organisation complète de l'école que je demande depuis si longtemps”. De Franse overheersing ging voorbij, maar koning Willem I nam met voortvarendheid de zorgen voor de stichting over en de in 1821 geopende school (ze begon met vierentwintig leerlingen voor Noord- en Zuid-Nederland, want we waren toen nog verenigd met België) mocht zich een jaar later reeds verheugen in een persoonlijke visite des konings, die met prins Frederik een bezoek van twee dagen kwam brengen, waarbij hij met zijn gevolg overnachtte in de school.

Het meest dankbaar kan de huidige generatie zijn voor het destijds genomen besluit om een ruim stuk grond, zich langs de Grift uitstrekende van de Biltstraat tot de weg naar Hilversum, aan te kopen, zodat al onze instituten nog op één terrein staan en men ze niet her- en derwaarts in de stad verspreid vindt, iets wat ons door de faculteiten der geneeskunde en der wis- en natuurkunde wel wordt benijd.

Wat op onze faculteit van het oude nog overgebleven is hopen wij u op 11 mei te laten zien.

J. H. TEN THIJE.

W. STOOKER ERELID VAN OUD-UTRECHT

Bij zijn afscheid als hoofdarchitect van de dienst van Openbare Werken der gemeente Utrecht, op dinsdag 16 april jl., heeft Oud-Utrecht aan de heer W. Stooker het erelidmaatschap van de vereniging toegekend.

Dit was maar één van de talrijke bewijzen van hulde en waardering,

die de heer Stooker op deze dag ten deel vielen. Na hetgeen de dagbladen bij zijn vertrek over de persoon en het werk van de heer Stooker hebben gemeld, behoeven wij daarvan niets meer te zeggen. De leden van Oud-Utrecht, die zich uiteraard interesseren voor het oude stadschoon en de monumenten, weten welke betekenis deze functionaris heeft op dit terrein. Men kan het alleen maar betreuren, dat de heer Stooker niet een aantal gelijkgezinde voorgangers had. Ware dat zo geweest, dan zou het aanzien van de stad Utrecht vandaag anders wèzen; tal van bouwwerken, die zonder pardon zijn neergehaald en vervangen door minderwaardige bouwsels, zouden dan het historisch gezicht van Utrecht gered hebben.

Maar laten wij dergelijke bespiegelingen niet maken en liever dankbaar zijn voor wat de heer Stooker gedurende zijn actieve dienst althans heeft kunnen doen. Het bestuur van Oud-Utrecht was unaniem van mening, dat deze figuur het volste recht had op het erelidmaatschap van de vereniging. Bij monde van de voorzitter, ir. J. D. M. Bardet, heeft Oud-Utrecht zijn erkentelijkheid uitgesproken, waarna aan de heer Stooker de oorkonde van het erelidmaatschap is overhandigd. Zo bezit Oud-Utrecht naast de heren G. A. Evers en dr. G. A. W. ter Pelkwijk weer een derde erelid.

Menigeen zal, bij het lezen van de levensdata des heren Stooker, verbaasd zijn geweest, dat deze door en door Utrechtse figuur (hij was immers ook beheerder van de Domtoren!) niet in Utrecht geboren is, doch te Maarsse. Maar dat geeft dan weer accent aan het feit, dat de heer Stooker in heel de provincie graag geraadpleegd wordt als het op zaken van oudheidkunde en restauraties aankomt.

Het zou een verzuim zijn, wanneer wij niets zeiden over de publicistische verdiensten van de heer Stooker voor Jaarboek en Maandblad van Oud-Utrecht. Geregeld kregen we de laatste jaren het vertrouwde telefoontje uit de Domtoren: „Je moet eens bij me komen kijken: ik heb weer wat!” En het is een prettige gedachte, dat er bij de heer Stooker nog het een en ander in het vat zit. Maar behalve dat hijzelf schreef of andere schrijvers bijstond, heeft de heer Stooker menigeen „beleefd doch dringend” tot schrijven aangespoord. Veel meer bijdragen dan de lezers vermoeden, zijn dank zij „de man van de Domtoren” in dit maandblad verschenen.

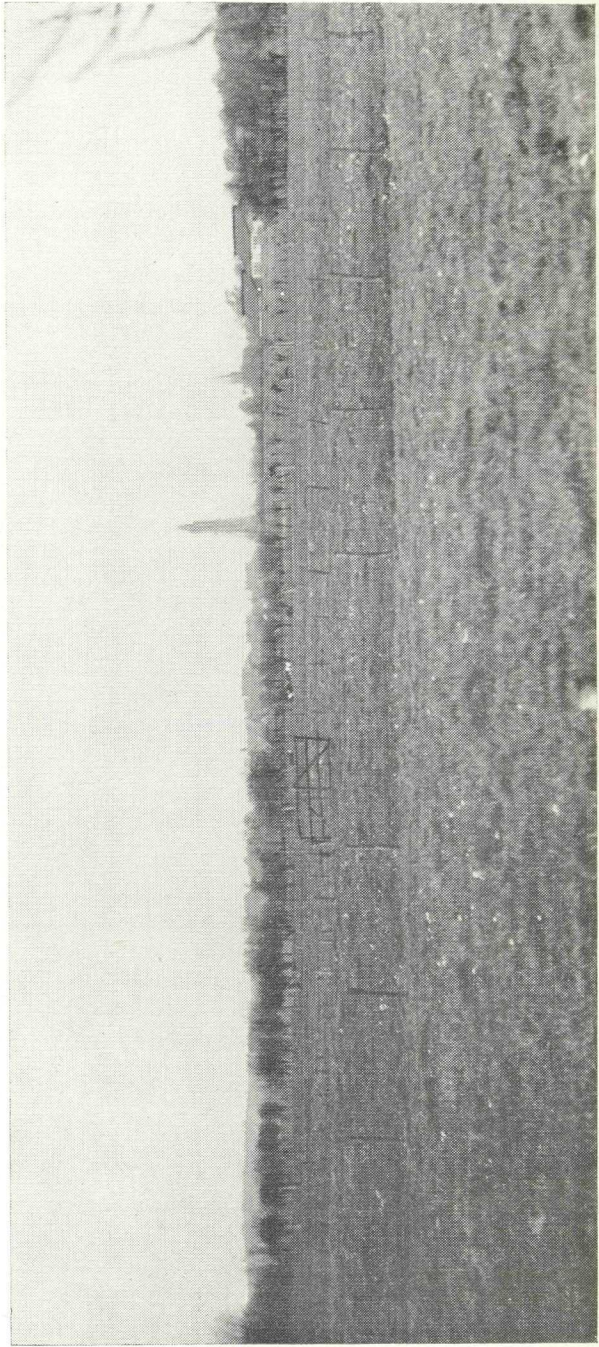
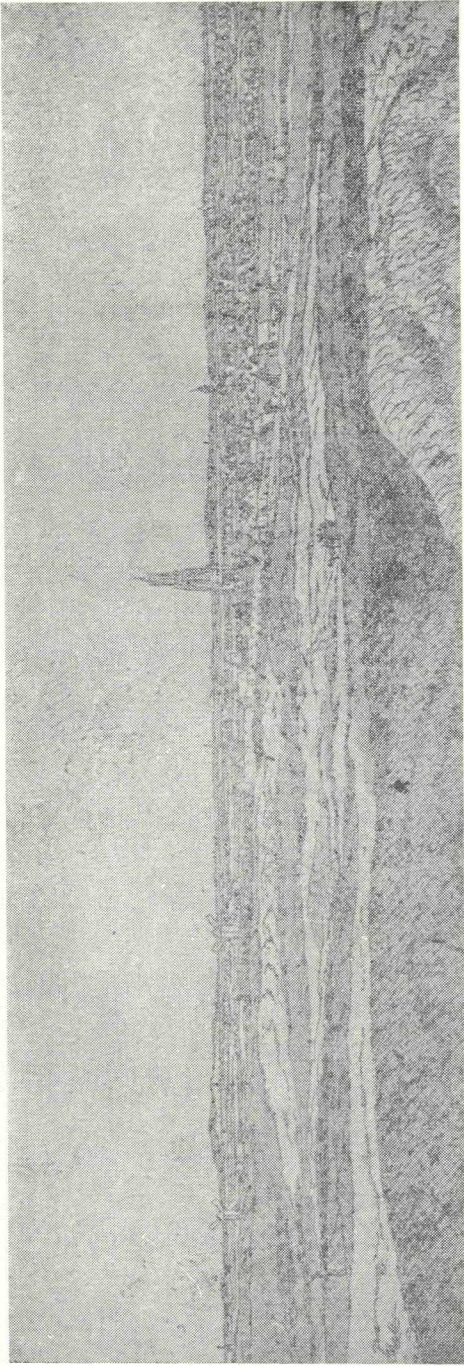
Onze hoop is slechts, dat de heer Stooker wat dit betreft niet met pensioen zal gaan.

DE J.

AMERSFOORT OF RHENEN?

Deze aanhef doelt niet op de rivaliteit, welke wellicht in de middeleeuwen bestond tussen de tweede en derde stad van 't Sticht; ik geloof trouwens niet, dat dit ooit een strijdpunt was en de rangorde met Utrecht als eerste stad nimmer werd aangevochten. De

vraag, welke ik de lezers wens voor te leggen, is de volgende:

Een dertigtal jaren geleden verscheen bij de kunstzinnige amsterdamse uitgever, wijlen H. J. Paris, een serie aardige boekjes over 17e eeuwse nederlandse schilders. W. Steenhoff behandelt in een der deeltjes het oeuvre van Hercules Seghers, een schilder met bijzondere kwaliteiten, wiens reproductietechniek meer dan eens nieuwe wegen volgde. Onder de 24 afbeeldingen, welke het werkje verluchten, stellen de nos 1, 2 en 18 volgens het onderschrift een gezicht op Rhenen voor.

Wat 1 en 2 betreft, beide reproducties van schilderijen in een Berlijns museum, is dit niet twijfelachtig. Van af de top van de heuvel, waartegen het stadje is gebouwd, ziet men over de rivier in de Betuwe, waar een aantal kerktorentjes topografisch juist zijn geplaatst. Ook het schip van de kerk te ener zijde van de toren en het hof van de koning van Bohemen ter andere zijde, heffen iedere twijfel daaromtrent op.

Anders staat het met no. 18, een reproductie van een ets, welke te vinden is in het Rijksprentenkabinet, verbonden aan het Rijksmuseum te Amsterdam. Hierop ziet men als meest dominerend détail afgebeeld een toren, welke wat vorm en verhoudingen betreft voor iemand, die Amersfoort kent, onmiskenbaar de O.L. Vrouwetoren van Amersfoort voorstelt. Volkomen daarmee in overeenstemming is ook het op enige afstand rechts daarvan aangebrachte spitsje van de St. Joriskerk. Om de toren zijn een aantal huizen gegroepeerd, doch zodanig, dat de stad in hoofdzaak rechts ligt. Links van de toren verheft zich op flinke afstand aan de horizon het relief van de Amersfoortse Berg. De voorgrond bestaat uit een min of meer ruig landschap, hetwelk ik ter ondersteuning van mijn mening, wel gaarne wat meer effen zou hebben gezien. Maar ondanks deze tekortkoming staat het voor mij vast, dat hier Amersfoort en niet Rhenen werd afgebeeld.

Daar het ongetwijfeld van belang is, dat in vroeger tijden vervaardigde stadsgezichten, onder de juiste benaming in onze musea voorkomen, vestigde ik in 1938 op een en ander de aandacht van de heer De Stuers, conservator van het Rijksprentenkabinet. Deze was echter van andere mening, welke hij als volgt formuleerde:

„Deze benaming is inderdaad de juiste en tot nu toe altijd volgehouden, daar op de meeste van Seghers' etsen, waarop deze toren voorkomt, niet alleen een rivier te zien is, doch ook andere topografische details, waardoor dit dan ook niet anders dan de Rijn kan zijn. Ook op andere schilderijen van zijn hand is de stad Rhenen duidelijk te herkennen, ook weer door de ligging van het stadje aan de rivier. Ik geef toe dat er inderdaad enige overeenkomst bestaat tussen de torens van Amersfoort en Rhenen, maar in dit geval, temeer daar het werk van deze bijzondere meester sedert lang nauwkeurig is bestudeerd, bestaat er voor ons niet de minste twijfel omtrent de juistheid van deze benaming.”

Dat was niet erg bemoedigend!

Ik besloot hierop, nadat ik ook door het oordeel van een vriend gesterkt was, de mening van de toenmalige burgemeester van Amersfoort te vragen:

Deze antwoordde mij: „Ik ben het volkomen met u eens: de reproductie no. 18 van W. J. Steenhoff over Hercules Seghers stelt Amersfoort voor. Ook onze stadsarchitect ir. Van der Tak is van die mening.”

Dit oordeel bracht ik eveneens ter kennis van de heer De Stuers, doch deze blijft onvermurwbaar. Zijn antwoord luidt: „Ook na vergelijking met andere tekeningen met gezichten op Rhenen, zoals bijvoorbeeld van de bekende tijdgenoot en schilder van stadsgezichten P. Jzn. Saenredam (1597—1665) behoeft voor ons hierover niet meer de minste twijfel te bestaan.” Verder betoogt hij, dat ter wille van arrangement en compositie kunstenaars dikwijls tegen de werkelijkheid zondigen en willekeurig details wijzigen, maar dat desniettemin vaak door zekere gegevens een of andere stad of oord in hun werk betrekkelijk spoedig te herkennen is: „zoals in dit geval”. „Wij herhalen u dus nogmaals, dat wij over deze kwestie hier in het Rijksmuseum niet de minste twijfel meer koesteren!”

Hiermede — Amersfoorts oud-burgemeester onderschrijft 't in een volgende brief — houdt alle debat op. Maar deze blijft daarbij aan mijn zijde staan, terwijl hij opmerkt, dat de heer De Stuers geen enkel argument te berde bracht.

Profiterende van een zonnige dag in maart 1938 heb ik getracht het punt te vinden, vanwaar Hercules Seghers Amersfoort zag. Ik meen dit gevonden te hebben aan de Hessenweg 'n honderd meter vóór de Kopermolenbrug. Het bleek mij, dat om de voor de Amersfoortse toren karakteristieke lijnen te doen uitkomen, welke ook op de ets zichtbaar zijn, de toren in ochtendbelichting moest worden genomen en aldus werd de foto te 8 uur des morgens gemaakt. Ik ben daarop ook nog eens naar Rhenen gereden en heb ook daar getracht 'n punt te vinden, dat met de op de ets herkenbare topografische gegevens klopte. Helaas was de toren in reparatie en daardoor grotendeels ommanteld. Het is mij echter niet mogen gelukken Rhenen zó te zien, als dit met het oog op de door de heer De Stuers als onaanvechtbaar uitgesproken mening gewenst was. De gérant van De Koerheuvel maakte terstond de juiste opmerking, dat men bij Rhenen de stad links van de toren zou moeten zien en niet rechts zoals de ets vertoont. Bovendien zou links in de Betuwe de toren van Kesteren zichtbaar moeten zijn.

Dit eerste argument was trouwens ook door mij opgemerkt.

Gaarne onderwerpen wij thans deze puzzle aan het oordeel onzer lezers. Tekening en foto zijn bij dit artikel afgebeeld.

Hoevelaken.

S. W. MELCHIOR.

WEDERWOORD AAN DEN HEER J. VAN GALEN

Toen bisschop Balderik den verwoesten burcht Trecht herstelde en opnieuw tot kerkburcht en hoofdzetel van zijn bisdom maakte, legde hij hiermede den grond voor de toekomstige ontwikkeling van middeleeuws Utrecht. De handelswijk of „portus”, welke aanvankelijk ontstond, moet zó dicht bij den kerkburcht (de „urbs”) zijn verzezen, dat degenen, die zich daar ophielden, bij het naderen van vijanden vlug en gemakkelijk lijf en goed konden bergen binnen bisschop Balderiks muren. In 1007 staken de bewoners de wijk in brand, omdat men bevreesd was, dat de Noormannen zich er zouden nestelen, ten einde den burcht te vermeesteren. Nu meen ik deze „portus” te mogen localiseren „in de buurt van de latere wijk Stathe”, waarbij men niet aan de overzijde van de huidige Vismarkt zal moeten denken, maar aan een terrein aan de zuidzijde van de Bakkerbrug of daaromtrent ¹⁾. Het door bij bedoelde „vrij stromende Rijnwater” zoeke men in de Oude Gracht tussen Stadhuisbrug en Viebrug, d.i. een gedeelte van den Rijnarm, welke van de Tolsteeg via de Oudelle (bij de tegenwoordige Nieuwe Gracht) met enige bochten in de buurt van de Waterstraat kwam om vandaaruit in de toenmalige Rijnbedding (met hier en daar nevenstrangen e.d.) naar de zee te stromen bij Katwijk.

In diezelfde Rijnbedding vloeyde eens ook het water van 's heren Acket's „Lijnpadsrijn”, zodat men in het tijdvak, dat de hier bedoelde twee Rijnarmen tegelijk aanwezig waren, een toestand had, welke enigermate kan beantwoorden aan de overlevering volgens de z.g. kaart van 690 (Zie Valentijn Blondeel, Beschrijving der Stad Utrecht, 1757, blz. 76). Ook de *Oudwijk-hypothese* (Maandblad, blz. 47, noot 2) past hier. Nu meent de heer Van Galen, dat de Oudwijk-hypothese onmogelijk is, omdat in de Merovingische periode de „Lijnpadsrijn” hoofdstroom zou zijn geweest (iets wat door den heer Acket in het midden gelaten was). M.i. zal men dit karakter van hoofdstroom niet zó mogen opvatten, dat de „Lijnpadsrijn” in Willibrords tijd *de enige vaarweg* zou zijn geweest. Voor Willibrords kerkenbouw en de vestiging van zijn zetel in den burcht Trecht was het immers van belang, dat de burcht geheel per schip bereikbaar was.

Misschien mag ik nog even opmerken, dat door mij *niet* beweerd is, dat de naam Stathe reeds omstreeks het jaar 1000 gebruikelijk zou zijn geweest, terwijl ik evenmin heb geschreven, dat het „novum fossatum”, d.i. het Oude Gracht-gedeelte van Gaardbrug tot een punt niet ver van de Geerteburg, bestaan zou hebben vóór 1127.

A. JOHANNA MARIS

---

1) Vergel. Van Voogdij tot Maarschalkambt, 1954, blz. 90.

BOEKAANKONDIGING

P. Glazema — J. Ypey, **Merovingische ambachtskunst**. Baarn (1956). 10 blz. tekst, 101 afb.

Als eerste deel van een serie publicaties onder de verwachting-wekkende algemene titel „Het geheim van de spade” verscheen in december 1956 het hierboven vermelde fotoboek, dat het grote publiek in contact wil brengen met het oude cultuurgedoe van voornamelijk de 5de tot 7de eeuw, door archaeologische opgravingen en daaropvolgende laboratorium-behandeling tot onze kennis gekomen. In precies 101 afbeeldingen ligt voor ons uitgestald een keuze uit de talloze sieraden, glas- en aardewerk en andere gebruiksvoorwerpen, specimina van bewaarde en gevoelige ambachtskunst van het merovingische tijdvak, te voorschijn gekomen door bodemonderzoek te Alphen (N. Br.), Rhenen en Maastricht. Hoe gering in aantal ten slotte deze restanten ook zijn ten opzichte van het vele dat verloren ging en nog dagelijks door de moderne graafmachines verloren gaat, toch geven zij, geïnterpreteerd door de vakman, een indruk van een hoogstaande cultuur en bewijzen daarmee tevens opnieuw de waarde van de „archaeologie als bron van de historie.”

Dr. Glazema, de directeur van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek wijst in zijn inleidend artikel op het hoge cultuurpeil van die zogenaamde duistere middeleeuwen. „Het zijn niet alleen de pottenbakker en de smid, maar ook de goud- en zilversmeden, de wever, de glasblazer, de bronsgieter, de kuiper, die hier ten tonele verschijnen als ongemeen knappe ambachtslieden. En wat te denken van de materiële welstand van hen, die zich met dit goud en zilver hebben getooid en die met het kostbare glas en bronswerk het interieur van hun woningen stoffeerden.”

Inderdaad staan we in bewondering voor menige vorm-gave vaas, voor fraai-geornamenteerd aardewerk en niet minder voor talloze kunstzinnige sieraden, die ook nu nog aan een vrouwenhals, aan

een feestgewaad een bijzonder cachet — zouden geven. De enigszins beangstigende vraag komt zelfs op, of de kunstnijverheid van onze tijd, afgemeten aan wat de winkeletalages te zien geven, nu wel zo heel veel verder gekomen is dan ze was in de dagen der Merovingers.

Alle hier afgebeelde voorwerpen zijn gevonden in de drie genoemde plaatsen en zij vormen slechts een kleine keuze uit een massa. In het bijzonder interesseert de leden van Oud-Utrecht de vondst van Rhenen. In 1952 stootte men bij graafwerk, ten behoeve van de Rijkswaterstaat, op vroeg-middeleeuwse oudheden. De Rijksdienst voor het Oudheidkundig bodemonderzoek werd in de gelegenheid gesteld — zo moest het altijd en overal gaan — een half jaar lang uitgebreide opgravingen te verrichten. Het gevolg is geweest, dat de grootste tot nu toe in Nederland bekende frankische necropool — dodenstad, grafveld als u wilt — aan het licht is gekomen. Deze begraafplaats, 120 m. lang, 40 m. breed, telde 980 graven, waarvan de meeste aan de dode meegegeven voorwerpen bevatten. Buitendien werden nog 300 crematiegraven aangetroffen. Het aantal vondsten bedroeg meer dan 2000. Het spreekt vanzelf, dat de ontdekking van een zo groot grafveld voor de Oudheidkundige dienst zeer veel werk en zorg meebracht. Wat eeuwen lang rustig in de grond bewaard bleef, moest in enkele maanden ontgraven worden en daarbij aan het gevaar van een snelle vernietiging door de inwerking van de lucht worden blootgesteld. Het is dan ook een onverbiddelijke eis alle zorg te besteden aan een duurzame conservatie, gedeeltelijk soms reeds terstond ter plaatse en verder in het laboratorium. Over de daarbij toe te passen techniek schrijft de hr. Ypey, het hoofd van het laboratorium van meergenoemde Rijksdienst, in het tweede artikelje dat aan de voortreffelijke afbeeldingencollectie voorafgaat.

Aanbevolen. Op de volgende delen van de serie dient de uitgever het jaar van verschijning te vermelden. v. C.